

تسهیل پژوهش نسخه‌های خطی

برای ترویج علوم انسانی

در پرتو جلب توجه و تفقد و آرامش و اعتمادسازی و امنیت فکری دانشمندان و هنرمندان ممکن خواهد بود. نمی‌توان توقع داشت که در فضای غبارآلود فرهنگی، دستاوردهای علمی و فکری و هنری رونق گیرد و فضای رقابت ایجاد گردد.

سالهاست که نظیر این آسیب دامن‌گیر ما بوده‌است که کسانی خواسته‌اند دربارهٔ امور پژوهش نسخه‌های خطی دخالت کنند یا حسن و قبح کار را گوشزد کنند که صالح بر آن نبودند و چون مقاومتی می‌دیدند عزم خود را بر حذف جزم می‌کردند. حال آنکه چشم می‌داشتیم که یاریمان کنند و تشویق، نه اینکه باب رزق را مسدود کنند و ابواب تهدید و تحدید را مفتوح سازند.

مگر نه این است که گفته‌اند: «إِنَّ آثَارَنَا تَدَلُّ عَلَيْنَا». این همه کار و کوشش نمایان: انتشار بیش از چهارصد اثر اعم از کتاب و متن و رساله و انتشار صدها مقاله و دهها نشست علمی نقد و بررسی، شانزده سال کار مستمر و مع‌الأسف، همواره و هرساله آغاز در دسرهای پیاپی با کم‌شدن بودجه و اعتبارات و کمکها به چنین مرکزی که به اذعان و زعم خیرگان و نخبگان روزگار، آزمون و امتحان خود را پس داده و آبرویی کسب کرده و آبروهایی به فرهنگ مکتوب کشور داده است.

فرهنگ و تمدن اسلام و ایران از دو عنصر تاریخی دین و ملیت که برگرفته از تعالیم الهی و آموزه‌های تاریخی ایرانی است، تشکیل شده است. این فرهنگ ریشه‌دار و اصیل، بنیاد و اساس خود را مدیون اندیشه‌ها و افکار و هنرها و دستاوردهای کسانی است که تاریخ این کشور را ساخته و پرداخته‌اند. آثار فکری و ذوقی به‌جای‌مانده از نوابغ ایرانی نشان‌دهندهٔ این واقعیت انکارناپذیر است. این جنبش فکری و ذوقی پدیدآمده، در ادوار گوناگون تاریخ ایران با فراز و نشیبهای فراوانی همراه بوده است. تألیف و ترجمه و استنساخ و کتابت دهها هزار نسخهٔ خطی فارسی و عربی در تمدن اسلامی به قدری زیاد است که هیچ فرهنگی یارای هموردی با آن را ندارد. حفظ این گنجینهٔ بی‌بدیل و بهره‌برداری از آن و معرفی آن به نسل امروز داخل و ایران‌شناسان خارج کشور یک وظیفهٔ ملی است. بیش از همه و همواره انتظار از متولیان امور فرهنگی کشور است که از هر نوع کوشش که در این حوزه می‌شود حمایت کنند.

بی‌شک رواج و رونق دانش و پژوهش در جامعه، تابع شرایط فکری و روحی و اجتماعی حاکم بر آن جامعه است. تنش‌زدایی و جلوگیری از هر حرکتی که باعث رنجش و دلزدگی و آسیب روانی اهل علم و قلم می‌شود،

ترویج جریان احیای نسخ خطی در سراسر کشور و ازدیاد اهتمام محققان و دانشجویان به امر تصحیح و تحقیق متون کهن و کوشش مسئولان دانشگاهی کشور برای تأسیس رشته‌های تصحیح متون و مباحث نسخه‌شناسی در دانشگاهها، برپایی کارگاههای آموزشی در این زمینه‌ها، از دیگر دستاوردهای مرکز پژوهشی میراث مکتوب است.

یکی از کارهای مهم در حوزه تولید علم، زمینه‌سازی برای دسترسی آسان و سریع به منابع علمی است. خوشبختانه امکانی که عصر ارتباطات فراهم کرده، علاوه بر ایجاد تسهیلات و تمهیدات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری دستیابی به منابع، موجب شده است که فضای رقابت و رفاقت در این کار گسترش یابد. اگر تا دیروز بخل گنجوران و خست خازنان مانع غبارروبی نسخه‌های خطی می‌شد، امروز هستند دانش‌دوستان فرهنگ‌پروری که پیش‌دستی کرده و منابع خطی را به صورت عکسی برای استفاده همگان به طور رایگان روی شبکه جهانی اینترنت قرار داده‌اند و قرار خواهند داد تا هر طالب و مشتاق علمی را مرهون لطف و عطای علمی خود کنند.

از قدمهایی که طی سالیان گذشته به همت رادمردی چون ناصرگلباز برداشته شد، تهیه بانک اطلاعاتی نسخ خطی ایران با بهره‌گیری از تمامی فهرستهای چاپ‌شده نسخ خطی بود که در دو سال گذشته با نام «آقابزرگ» (www.aghazoz.org.ir) روی شبکه قرار گرفت. شاهدیم که این خدمت شایان و ماندنی چه ثمرات و فواید علمی بی حد و حصری داشته است.

مگر ترویج علوم انسانی بدون دسترسی آسان و سریع به منابع آن، بهترین گام برای تولید این علوم نیست؟ مگر خودکفایی علمی با اتکالی به استفاده صحیح و دقیق و سریع از سرچشمه‌های این علوم که همانا متون کهن است، نمی‌باشد؟

مگر فضای رقابت در تولید دانش با حمایت و مساعدت بخشهای غیردولتی شکل نمی‌گیرد؟ مگر اصل ۴۴ قانون اساسی مبنی بر خصوصی‌سازی،

بر این پایه‌گذاری نشده تا امکان بروز ظرفیتهای پنهان و نهان فراهم آید و رکود حاکم بر فضاهای فرهنگ دولتی رخت بریندد و جامعه فرهنگی محقق شود؟

خوشبختانه فضای رقابت و رفاقت در عصر ارتباطات در حال شکل‌گیری است. کتابخانه‌های داخل کشور درصدد هستند تصاویر نسخ خطی و چاپ سنگی خود را برای استفاده همگان و به طور رایگان روی شبکه اینترنت قرار دهند. کار پسندیده‌ای که کتابخانه ملی آغاز کرده و در حال حاضر عکس چهارهزار نسخه خطی را روی پایگاه اینترنتی خود قرار داده است. کتابخانه مجلس شورای اسلامی تصاویر هفت‌هزار چاپ سنگی را روی شبکه گذاشته و در نظر دارد تصاویر تمام نسخه‌های خطی آن کتابخانه را همگانی کند تا استفاده از منابع علوم انسانی بیش از هر زمانی همگانی و عمومی شود. دانشگاه پرینستون عکس بیش از دویست نسخه خطی نفیس خود را آن‌لین کرده است. و کتابخانه گوگل میلیونها کتاب را روی شبکه نهاده و مکتبه‌الشامله برای تحقیق و مطالعه، هزاران کتاب کهن و مهم عربی را با امکان جستجوی کامل روی شبکه اینترنت گذاشته است.

آیا در این فضای رقابت که دیگر خبری از بخل گنجوران وجود ندارد، باز هم شایسته است بعضی کتابخانه‌های داخل ایران برای طالبان و پژوهشگران نسخه‌های خطی علاوه بر تقاضای مبالغ گزاف، شروط عجیب و غریبی را اعلام کنند که هم اعجاب خواهان تصویر نسخه را برانگیزد و هم صدای دردمندان پژوهش و احیای نسخه‌ها را درآورد؟ چرا این گروه نمی‌خواهند وارد این فضای رقابت و رفاقت عطای تصاویر نسخه‌های خطی شوند؟ خصوصاً اینکه سالیان پیش نیکوکارانی این نسخه‌ها را وقف کرده‌اند برای استفاده بر وجه احسن، آیا با این خست و ضنت می‌توان منویات واقفان را اجرا کرد؟!

به امید روزی که تصاویر تمام متون خطی و منابع چاپی مرجع فرهنگ و تمدن اسلام و ایران برای همگان به طور رایگان در شبکه اینترنت قرار گیرد. ■

